

Wprowadzenie

Introduction

Na przestrzeni wieków Stary Kontynent zamieszkiwały liczne narody i grupy etniczne. Dla wszystkich, bez względu na przynależność kulturową, rodzina stanowiła podstawową instytucję wychowania młodego pokolenia. Dzięki specyficznej dla niej kulturze (dziedzictwie kulturowym, systemie wartości znaczących, postawom, religii), odgrywała i odgrywa nadal istotną rolę w procesie kształtowania się tożsamości kulturowej tegoż pokolenia. Dzięki podstawowym dla niej procesom, socjalizacji oraz akulturacji, możliwe jest trwanie dziedzictwa kulturowego przodków, jego pielęgnowanie i rozwój. Umożliwia także otwieranie się na kulturę narodową, małe ojczyzny czy inne wspólnoty kulturowe.

Zaprezentowany poniżej wybór artykułów autorów polskich, jak i zza granicy podejmuje problematykę rodziny w kontekście historycznym, jak i współczesnym w krajach europejskich (Polska, Ukraina, Czechy, Litwa, Rumunia, Bośnia-Hercegowina, Niemcy, Estonia, Bułgaria, Rosja) i na kontynencie amerykańskim (Kanada). Autorzy prezentują tradycyjną rodzinę, niejednokrotnie funkcjonującą na stykach kultur, w wielonarodowym społeczeństwie.

Warto zaznaczyć, w kontekście podjętej przez autorów problematyki, iż sytuacja polityczna i religijna narodów w XIX i XX wieku stanowiła w wielu przypadkach zagrożenie dla wypełniania przez rodzinę jej funkcji wychowawczej. Rodzina była poddawana bowiem niejednokrotnie naciskom władz państwowych, musiała zatem bronić swojej tożsamości i niezależności. Problematykę tę w swoich opracowaniach podejmują: Luminita Dumanescu, Inna Järva i Tatjana A. Gončarova.

Istotnymi dla funkcjonowania rodziny były również motywy ekonomiczne, które przyczyniały się do zamiany dotychczasowego jej miejsca zamieszkania. Zetknięcie się z nowym środowiskiem kulturowym skutkowało rodzeniem się poczucia odmienności kulturowej, doświadczaniem różnic kulturowych i koniecznością radzenia sobie z nimi, rodziło także różnego typu postawy – od izolacyjnych po postawy akceptacji budowania nowych relacji na stykach kultur. Ta problematyka stała się przedmiotem rozważań: Łukasza Ryszki oraz Łukasza Albańskiego.

W kontekście różnorodnych uwarunkowań, które mogły zaburzać funkcjonowanie rodziny, tradycyjnie rodzina stanowiła dla młodego pokolenia miejsce wychowania w szerokim kontekście przygotowania go do dorosłego życia. Jej istotnym zadaniem był przekaz rodzimej kultury, zapoznanie z jej tradycją

i wartościami, które będą wyznacznikiem tożsamości – narodowej, religijnej, kulturowej – zarówno określonej wspólnoty, jak i jej członków. Na procesy kulturowego dziedziczenia w rodzinie, w ramach międzypokoleniowej transmisji, wskazują: Marie Marečková, Alicja Szerląg, Adnan Tufekčić oraz Romana Mykhaylyshyn.

Stawiając pytania o współczesną rodzinę, zwłaszcza poziom wypełniania przez nią podstawowych zadań, realizację celów wychowawczych, niejednokrotnie przywołuje się szereg czynników destabilizujących rodzinę i zagrożeń współczesnego świata. Na podstawowe spośród nich wskazują: Larysa Kovalchuk i Patricia Hyjer Dyk.

Analizując funkcjonowanie rodziny trudno nie dostrzec ważnego miejsca, jakie pełniła w niej matka. O jej roli w życiu zesłańców na Syberię w XIX wieku pisze Barbara Jędrychowska, eksponując rolę żon XIX-wiecznych zesłańców jako organizatorek życia rodzinnego na Syberii. Matki, żony, córki zesłańców, w obcych dla siebie warunkach, prowadziły gospodarstwa, zajmowały się wychowaniem dzieci, włączały się do nauczania dorosłych. Polska rodzina była miejscem wychowania patriotycznego i rozwijania oraz umacniania związku z Ojczyzną.

O efektywności wychowania w rodzinie tatarskiej świadczy fakt, że przez ponad 600 lat zamieszkiwania na terenach północno-wschodnich Rzeczypospolitej, zachowali oni swoją odrębność religijną i kulturową. Jak podkreśla w swoim opracowaniu Urszula Wróblewska „[...] wszelkie działania wychowawcze miały uwzględnić trzy obszary identyfikacji tatarskiej: religii, przeszłości/historii tatarskiej oraz postaw patriotycznych wobec państwa polskiego”¹. Rodzina tatarska natrafiała na różne problemy w realizacji wymienionych powyżej obszarów wychowania. Pomocą w wypełnianiu obowiązków były wytyczne, projekty czy wskazówki adresowane do rodzin przez wykształconych reprezentantów społeczności tatarskiej, jak np. Mustafę Gębickiego czy Ajszę Muchównę.

Ze wszech miar to właśnie dom (jako miejsce znaczące) był miejscem spotkań rodziny i wychowania dzieci. Interesującą egzemplifikacją tak postrzeganego domu jest opracowanie Anny Haratyk, która przywołuje dom górali podhalańskich i eksponuje jego specyficzną architekturę oraz wyposażenie wnętrza. Autorka zwraca uwagę na artystyczne wykonanie przedmiotów codziennego użytku. Podkreśla funkcjonalność zabudowań w obrębie całej zagrody i rozmieszczenie pomieszczeń wewnątrz domu. Atmosferę domu tworzyła rodzina, wyznaczając określone normy postępowania dzieciom. Dom był miejscem wychowania, nauki gospodarowania i przygotowania dziecka do dorosłego życia. Był oazą bezpieczeństwa.

W XIX i XX wieku znaczącym wsparciem rodziny stały się instytucje opieki częściowej oraz specjalistyczne wsparcie dorosłych.

¹ U. Wróblewska, *Uwarunkowania społeczno-kulturowe wychowania w rodzinach tatarskich w Drugiej Rzeczypospolitej*, [s. 207] w tym tomie.

Na przełomie XIX i XX wieku na terenie Galicji zachodniej do działań pomocowych i wspierających rodzinę włącza się duchowieństwo grekokatolickie, organizując dla dzieci ukraińskich przedszkola. W artykule *Ośrodki opiekuńczo-wychowawcze ukraińskich zgromadzeń klasztornych Galicji jako forma rekompensaty wychowania rodzinnego*, autorstwa Iriny Myshchyszyn, zaprezentowano pracę siostr służebniczek, aktywnie włączających się w proces wychowania najmłodszych. Na początku XX wieku podobne działania podejmują ukraińskie towarzystwa, jak np. Ruskaja Zachoronka, dzięki któremu do 1922 roku powstało 12 tego typu placówek.

Przedszkola stały się ważnym wsparciem dla rodzin w Łodzi w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Joanna Sosnowska w swoim opracowaniu *Instytucje wychowania przedszkolnego w wielokulturowej Łodzi w latach 1924–1939. Organizacja, zadania, formy działania*, omawia kwestie organizacji placówek miejskich (samorządowych) oraz prywatnych, powoływanych przez przedstawicieli różnych wyznań i narodowości, zamieszkujących w okresie międzywojennym Łódź.

Współcześnie, jedną z form wsparcia dziecka i rodziny na płaszczyźnie zachowania własnej tożsamości, ale również wprowadzenia w wielokulturowy wymiar społeczeństwa, mogą być zajęcia integracyjne w przedszkolu. Ewelina Piecuch, autorka artykułu *Wsparcie dziecka romskiego przez rodzinę w integracji społecznej*, omawia swoje przedsięwzięcie badawcze zrealizowane w przedszkolu integracyjnym. Wdrożony autorski program dotyczył szerokich działań dydaktyczno-wychowawczych, które miały na celu integrację dzieci romskich z dziećmi polskimi.

Znaczenie wsparcia instytucjonalnego dostrzega się też w resocjalizacji skazanych. Arkadiusz Urbanek, w swoim opracowaniu *Postrzeżanie instytucji wspomagających rodzinę w perspektywie doświadczeń dzisiejszych skazanych Polaków i cudzoziemców*, przywołuje kwestie dotyczące roli instytucji wspomagających skazanego i jego rodzinę. Autorskie badania stanowiły rekonstrukcję socjalizacji samych skazanych, reprezentujących odmienne narodowościowo grupy. Ta specyficzna grupa osadzonych w zakładach karnych nie doczekała się, jak dotąd, szerokiej eksploracji badawczej.

Przedkładając Czytelnikom kolejny tom „Wychowania w Rodzinie”, eksponujący *Tożsamość rodzin na przestrzeni XIX i XXI wieku*, żyjemy nadzieję, że wzbudzi on zainteresowanie kulturowym kontekstem funkcjonowania rodziny, a także będzie przyczynkiem do dalszych badań w zakresie podjętej problematyki.

Redaktorzy naukowemu tomu

*Stefania Walasek
Alicja Szerlag*